

Positief omgaan met verschillen in authentieke middenschoolen :

Als leren uitdaagt tot het
opzoeken van grenzen ...

**Peter Op 't Eynde
Centrum voor Instructiepsychologie en –
Technologie, K.U.Leuven**

Over te weinig gelijke kansen en te weinig inspelen op verschillen...

(J.L.Vanderhoeven, 2004)

Maatschappelijke ontwikkelingen

- Democratisering
- Welvaart
- Welzijn

Schoolse ontwikkelingen

- De school als publieke instelling
- Kennis, vaardigheden en remediëring
- Leren en zorg in brede zin

“Het onderwijs is sterker gericht op de *talentontwikkeling* van elk kind: alle kinderen/jongeren hebben toegang tot betaalbaar, toegankelijk en *kwalitatief onderwijs op maat* en met eerbiediging van de vrije keuze.

De dualisering van de samenleving wordt bestreden door iedereen de toegang tot leerinitiatieven te garanderen en door *doorheen het gehele leerproces effectief en efficiënt ongelijke kansen aan te pakken*”

(Vlaams regeerakkoord, 2004, p. 36)

Kan de authentieke middenschool het verschil maken?

- De authentieke middenschool kan het verschil maken door talentontwikkeling en gelijke kansen te verzoenen (StAMPER 3, 2005)
- Hoe kan ze dat?
  - Leren als kern
  - 4 onderwijskundige werkpunten
    - Hoe benaderen we het gegeven basisvorming?
    - Hoe groeperen we leerlingen?
    - Hoe gaan we in de leerinhouden om met verschillen?
    - Hoe gaan we via de werkvormen om met verschillen?

Structuur

1. De kern van leren: Het zelfgestuurd leren voorbij...
2. De krachtige leeromgeving:
  - a) Van een overdrachtsmodel naar een collaboratief model
  - b) Wat nu in mijn klas?
  - c) Wat nu in de eerste graad van mijn school?
3. Uitdagingen voor en grenzen van de authentieke middenschool

1. Leren is...

Het zelfgestuurd leren voorbij...

Er zijn 3 dozen. In elke doos zitten twee ballen. In de eerste doos zitten twee witte ballen; in de tweede doos twee zwarte ballen en in de derde doos één witte en één zwarte bal. Door een onverklaarbare samenloop van omstandigheden is men er echter in geslaagd om de etiketten van de dozen (die aangeven welke ballen er in de doos zitten) te verwisselen en bevinden er zich verkeerde etiketten op de dozen. Dat is vanzelfsprekend onhoudbaar. Het is aan jullie om te achterhalen op welke doos welk etiket moet kleven.

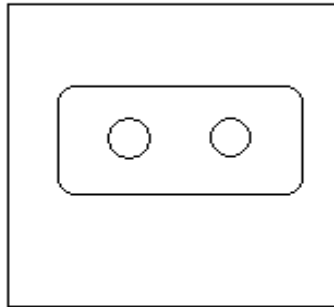
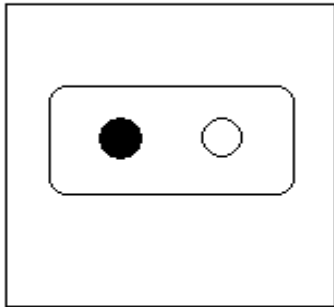
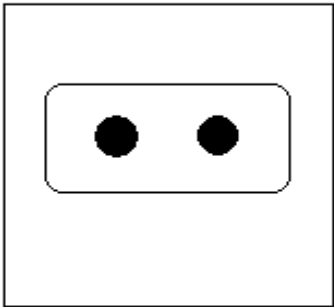
Je mag daarnaar op zoek gaan door telkens met één hand maximaal 1 bal uit een doos te halen en deze te onderzoeken. Pas nadat je deze hebt teruggestoken en je hand terug uit de doos hebt gehaald, mag je een volgende bal nemen volgens dezelfde procedure.

De vraag is hoeveel keer je op deze wijze een bal uit een doos moet halen om precies te weten welke ballen waar zitten en dus welk etiket op welke doos moet.

Plenum

1. Wie heeft een oplossing gevonden?
2. Hoe heb je dat juist aangepakt?
Wie kan er zijn oplossingsproces even reconstrueren?

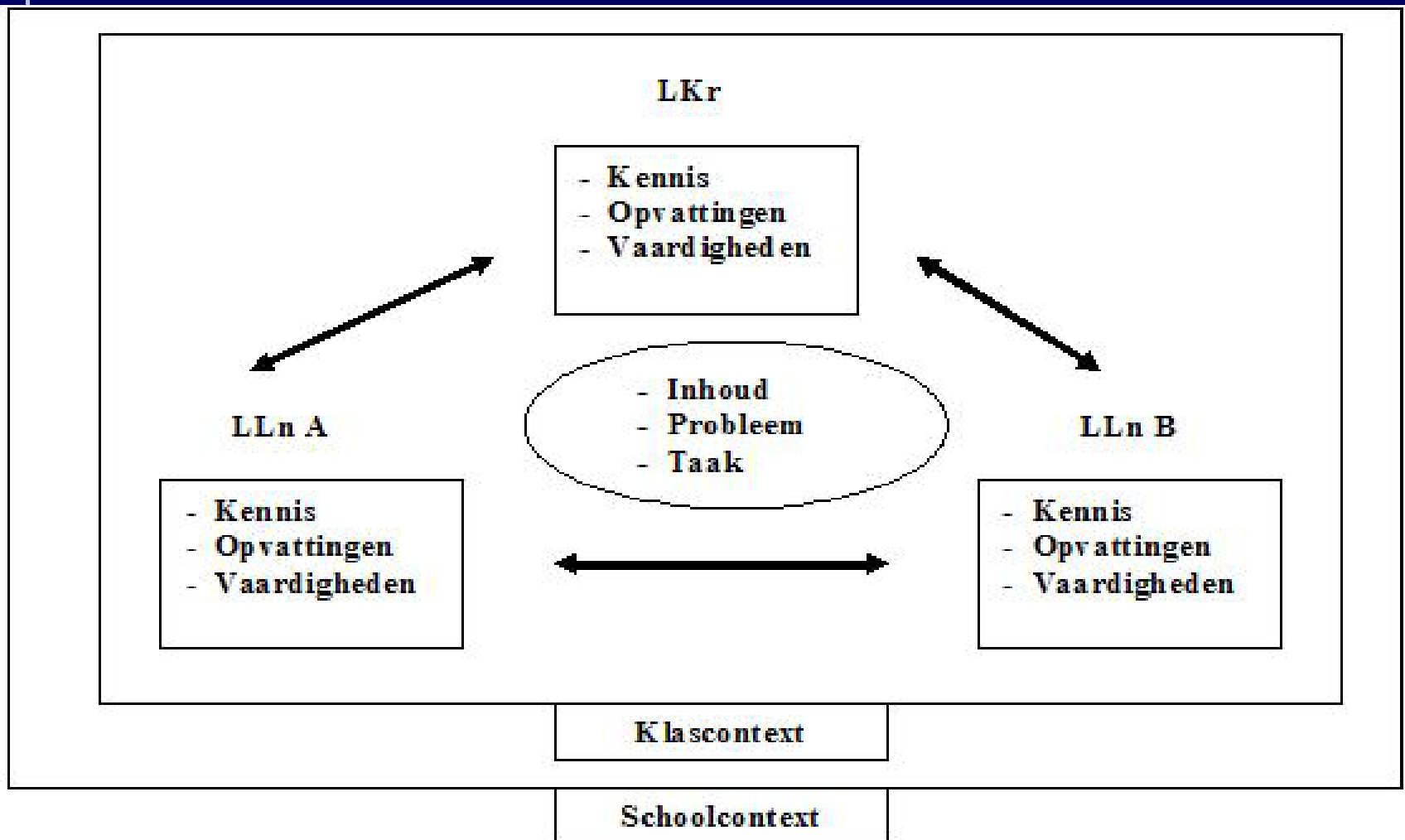

Leren is...

- Actief en constructief
- betreft de hele persoon:
Leerlingen zijn niet enkel cognitieve wezens, maar hun gedrag is steeds functie van cognitieve, motivationele en affectieve processen.
- is interactief en steeds gesitueerd in en bepaald door de context in enge en ruime zin
- is op fundamentele wijze individueel verschillend

Leerlingen leren/functioneren

Competentie binnen een bepaald vakgebied

1. Kennis

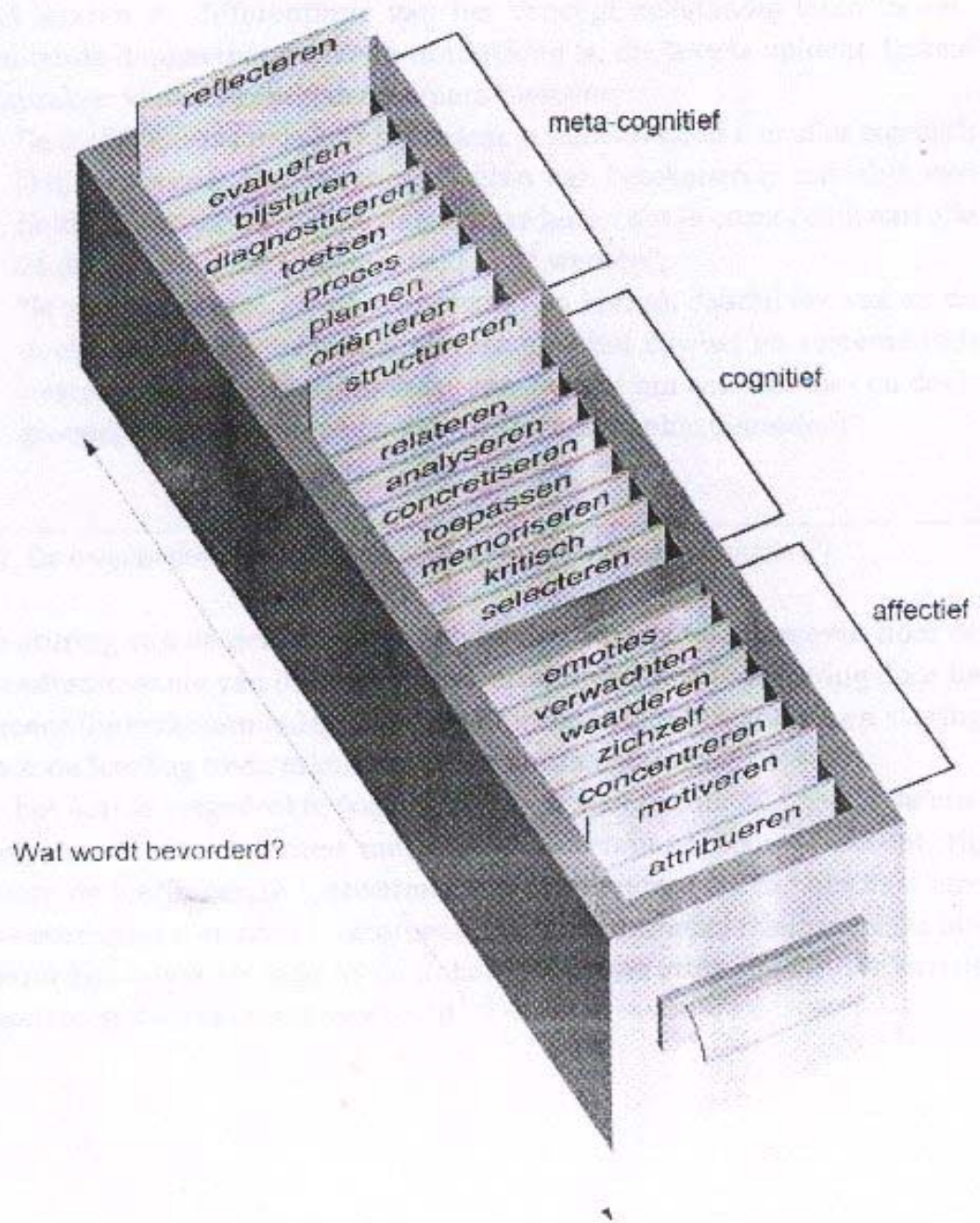
- Domeinspecifieke kennis (bv. monotheïsme)
- Meta-kennis (bv. geheugen, frustratie)

2. Vaardigheden

- Heuristieken (bv. tekening maken kan helpen)
- Zelfregulatievaardigheden voor cognitieve, motivationele, en affectieve processen

3. Opvattingen

- Vak (bv. wiskunde is...)
- Jezelf in relatie tot het vak (bv. motivatie)
- Over de specifieke klascontext (bv. perceptie van rol van leerkracht en leerlingen)

Zelfgestuurd leren als middel en doel van het onderwijs!?

Leerder	Van? →	Via →	Via →	Via →	Tot?
Leer- attitude	Passief Receptief Reproductief	Zelf (samen) werken	Zelfstan- dig (samen) werken	Zelfstan- dig leren	Zelfver- antwoor- delijk leren
Status	Gehoorzame leerder	Handelende leerder		Leerbe- kwame leerder	Leer- autonome leerder

(Van Petegem, 2002)

Onderwijs- concept	Traditio- neel leren	Geleid leren	Begeleid leren	Zelfstandig leren	Open leren
Sturings- actor	Docentsturing		Gemengde sturing	leerdersturing	
Didactische leerstrategie	?	Samenwer- kend leren	Leerstijlge- richt leren	Probleem gestuurd leren	Competen- -tiegericht leren

(Van Petegem, 2002)

Omzichtigheid is geboden: Het zelfgestuurd leren voorbij...

- De illusie van de zelf-sturing en het primaat van de begeleiding (de context) bij het "begeleid zelfstandig leren", "de open leercentra", "het studiehuis",...
- Hoe groter de autonomie, hoe sterker de verschillen en de ongelijke kansen spelen
- De leerkracht als regisseur, eerder dan als coach
- Leren leren is geen doel op zich.
(Leer)vaardigheden zijn een essentiële component voor het verwerven van een inhoudelijke competentie

2a De krachtige leeromgeving

Van een overdrachtsmodel naar
een collaboratief model

Wat is een krachtige leeromgeving?

Leeromgeving die elke leerling in staat stelt om op een zo efficiënt mogelijke en effectieve wijze de beoogde kennis, vaardigheden en opvattingen (houdingen) te verwerven.

Krachtige leeromgeving voor fundamenteel leren:

- “(1) the use of complex, realistic and challenging problems that elicit in learners active and constructive processes of knowledge and skill acquisition;
- (2) the inclusion of small group, collaborative work and ample opportunities for interaction, communication and co-operation;
- (3) the encouragement of learners to set their own goals and provision of guidance for students in taking more responsibility for their own learning activities and processes.”

(van Merriënboer & Paas, 2003)

Kenmerken van krachtige leeromgevingen

- Maak gebruik van interessante, uitdagende en veelal realistische problemen
- Werk in groep(jes) waarbinnen veel communicatie en interactie mogelijk is
- Stimuleer de leerlingen om zelf hun leerproces zoveel mogelijk te sturen en te controleren.

Mooi in theorie, maar... waar ligt de meerwaarde voor mij als leerkracht?

Overdracht

- Goed overzicht, duidelijke structuur en gemeensch.
Tempo
- Rustige klas die luistert
- De relatieve indruk dat iedereen mee is

Collaboratief

- Minder overzicht, minder structuur, en verschil in tempo
- Rumoerige klas die actief bezig is
- Sommigen mee, anderen niet. Geen duidelijk zicht.

Reflectie

Overdracht

- Eigen structuur en overzicht
- “Zwijgen en volgen”
- De illusie van controle

Collaboratief

- Leerlingen zoeken structuur en inzicht
- “Volgen en spreken”
- Gerichte observatie en feedback voor een beperkte groep

Wat leert het best?

2b De krachtige leeromgeving

Wat nu in mijn klas?

Hoe elkeen laten leren in het perspectief van verschil?

1. Doelen centraal

- Brede persoonlijkheidsvorming gericht op zelfconceptverheldering en oriëntering(= basisvorming centraal)
- (zelfregulatie)vaardigheden en opvattingen in functie van vakgebonden (basis)doelen
- Inspelen op verschillen: Naar een evenwicht tussen interne en externe differentiatie in functie van de draagkracht van de school
- Naar een veelzijdige, permanente evaluatie en persoonlijke rapportering

2. Een collaboratief klasklimaat: Op eigen niveau samen leren
  - met de leerkracht:
  - met andere leerlingen

3. De leerkracht als regisseur en de leerling als actor
  - Duidelijke scenario's: gepast omgaan met een waaier aan verschillen (niveau, leerstijlen etc.)
    - Kwalitatieve differentiatie eerder dan kwantitatieve
  - Structuur bieden waar nodig (aard van de taak, gerichte begeleiding, gekozen werkvorm)
  - Geen werkvormen-fetisjen of –taboes
Doceren mag nog, maar met mate en doordacht

4. Evaluatietijd wordt leertijd
  - Feedback als paradigma
  - Examenreeksen in vraag stellen

- Gebruik van veelal nieuwe (inter)actieve werkvormen:
  - Groepswerk
  - Projectwerk
  - Contractwerk
  - Hoekenwerk
  - Open leercentra (ICT,...)
  - Probleemgestuurd werken
  - Nieuwe meer procesgerichte evaluatievormen (portofolio,...)

2c De krachtige leeromgeving

Wat nu in de eerste graad van
mijn school?

De eerste graad

1. Een nieuw begin, maar toch ook niet
  - Leerlingen beheersen al heel wat vaardigheden, ook in het werken met bepaalde werkvormen
  - Nieuwe school, nieuw niveau: ruimte om nieuwe praktijken te installeren.

2. Vertrek van een eigen, gemeenschappelijke en duidelijk geëxpliciteerde visie op leren in het perspectief van verschil
  - a) Doelen: Wat zijn sleutelcompetenties?
  - b) Werkvormen en praktijken

3. Werk vanuit een open en constructieve vakgroepwerking
  - a) Uitwerken van leermateriaal
  - b) Ondersteuning en feedback bij implementatie

4. Werk met gematigd heterogene klasgroepen in functie van de draagkracht van de school en hanteer daarbinnen flexibele groepeeringsvormen

3. Uitdagingen voor en grenzen van de authentieke middenschool

Waar staan we nog voor tijdens dit congres en verder...

Uitdagingen

1. Durf stil te staan bij verschil en verandering in
  - Doelen
  - Inhouden
  - Aanpak
  - Evaluatie
2. Durf op de dunne lijn te lopen tussen differentiatie binnen het curriculum en curriculumdifferentiatie

3. Durf leren voor elke leerling in zijn complexiteit centraal te stellen
  - Niet alleen cognitief, maar ook motivationeel en emotioneel
  - Niet alleen vanuit een individueel perspectief, maar ook vanuit klas- en groepspectief
4. Durf de tijd te nemen en met kleine stapjes tevreden te zijn

Grenzen

1. De aanwezige know how en draagkracht van de school
  - Leerkrachten
  - Directie
  - Leerlingen
  - Bestuur
2. De structurele ondersteuning vanuit het beleid
  - Een 3 X 4 structuur? De inspectiebril?
  - Goed geschoold en professioneel onderwijspersoneel
  - Goed uitgebouwde scholen
  - Voldoende tijd en middelen

**Bedankt voor uw aandacht
en nog een productief
congres !!**

7. Referenties en literatuur (1/5)

- Bonné, J. (2002). Leren zelfstandig leren in het secundair onderwijs: gebruik van een studiewijzer. In P. Van Petegem e.a. (red). *Begeleid zelfstandig leren* (Schoolleiding en -begeleiding 2, Afl. 2, pp. 61-80). Mechelen: Wolters Plantyn.
- Bosman, L. (2003). Gezamenlijk een werksysteem ontwerpen. Een opmaat naar de participatieve klas. *Impuls*, 33(3), 133-142.
- Bosman, L., Detrez, C., & Gombeir, D. (1998). *Jongeren aanspreken op hun leer-kracht: Over de praktijk van zelfsturend leren in het onderwijs*. Leuven: Acco.
- Bosman, L., Detrez, C., & Gombeir, D. (1999). Van 'leren leren' naar 'zelfsturend leren' dankzij de verrijking van het palet van leerstijlen bij de lerenden. *Impuls*, 29(3), 170-176.

Referenties en literatuur (2/5)

- Bumpers Huffman, J., & Kiefer Hipp, K. (2003). (Eds). *Reculturing schools as professional learning communities*. Lanham, Maryland: Scarecrow Education.
- Crasborn, F., & Hennisen, P. (2002). Beelden van zelfstandig leren. In P. Van Petegem e.a. (red). *Begeleid zelfstandig leren* (Schoolleiding en -begeleiding 2, Afl. 3, pp. 5-20). Mechelen: Wolters Plantyn.
- Op 't Eynde, P. (2004). "Maatwerk op school!": Uitdagingen en grenzen. *Impuls*, 35(1).
- Star-centre (1997). *Inventaris leerstijlen-voortgezet onderwijs*. Tilburg: Katholieke Universiteit Brabant, Divisie Onderwijs- en Opleidingspsychologie.

Referenties en literatuur

(3/5)

- Timmerman, K. (2001). *Een persoonlijke denk- en leerstijl: Handleiding voor leerkrachten, begeleiders en ouders*. Leuven: Acco.
- Van Hoey, J. (2003). Ruimer denken over leren. *Impuls*, 33(3), 143-150.
- Van Looy, L., & Goegebuer, W. (2003). Een pluriform en geleidelijk groeiproces als voorwaarde voor succes van 'begeleid zelfstandig leren'. In P. Van Petegem e.a. (red). *Begeleid zelfstandig leren* (Schoolleiding en -begeleiding 2, Afl. 4, pp. 11-32). Mechelen: Wolters Plantyn.

Referenties en literatuur (4/5)

- Van Merrriënboer, J.G., & Paas, F. (2003). Powerful learning and the many faces of instructional design. Toward a framework for the design of powerful learning environments. In E. De Corte, L. Verschaffel, N. Entwistle, & J. van Merriënboer (Eds.), *Powerful Learning Environments: unravelling basic components and dimensions*. (pp. 3-20). Amsterdam: Elsevier Science (Pergamon).
- Van Petegem, P. (1999). Kennis leidt tot inzicht: Weerwoord op "Van 'leren leren' naar 'zelfsturend leren' dankzij de verrijking van het palet van leerstijlen bij de lerenden" door Bosman et al., *Impuls*, 29(3), 177-180.
- Van Petegem, P. (2002). Begeleid zelfstandig leren: Een nieuw onderwijsparadigma? In P. Van Petegem e.a. (red). *Begeleid zelfstandig leren* (Schoolleiding en -begeleiding 2, Afl. 2, pp. 9-24). Mechelen: Wolters Plantyn.

Referenties en literatuur (5/5)

- Verbeeck, F. (2003). Naar begeleid zelfstandig leren – Franks verhaal. In P. Van Petegem e.a. (red). *Begeleid zelfstandig leren* (Schoolleiding en -begeleiding 2, Afl. 5, pp. 51-64). Mechelen: Wolters Plantyn.
- Vercammen, L. (2002). De leerkrachtige omgeving van het zelfstandig leren: een beschrijving van casussen rond zelfstandig leren. In P. Van Petegem e.a. (red). *Begeleid zelfstandig leren* (Schoolleiding en -begeleiding 2, Afl. 2, pp.25-42). Mechelen: Wolters Plantyn.
- Vermunt, J. (1992). *Leerstijlen en sturen van leerprocessen in hoger onderwijs. Naar procesgerichte instructie in zelfstandig denken*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger.